

Максимчук О. Л.,
викладач кафедри германської філології та зарубіжної літератури
Навчально-наукового інституту іноземної філології
Житомирського державного університету імені Івана Франка

ПРАГМАТИЧНА СПЕЦИФІКА МОВЛЕННЕВОГО ЖАНРУ «КОМЕНТАР» У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКОМОВНІЙ ГАЗЕТНІЙ ПУБЛІЦИСТИЦІ

Анотація. У статті визначено прагматичну специфіку мовленнєвого жанру «коментар» на матеріалі сучасної німецькомовної газетної публіцистики.

Ключові слова: коментар, прагматика, газетна публіцистика, текст.

Постановка проблеми. Газетна публіцистика відіграє значну роль у процесі становлення інформаційного суспільства. Лінгвістичний ракурс дослідження газетної публіцистики розкриває за допомогою аналізу мовних маркерів засоби створення мінливості культурно-мовленнєвої ситуації, формування нового мовного смаку епохи. У медійному просторі центральну роль відведено публіцисту, який є суб'єктом висловлювання, генератором ідей [1, с. 120].

З огляду на жанрову палітру німецькомовної газетної публіцистики коментар як вид тексту належить до публіцистичного аналітичного класу газетного типу текстів. Мета коментаря – інтерпретація та роз'яснення подій, явищ суспільного життя. Проте найважливіша роль коментаря полягає в передачі певної думки. Такий вид тексту, як коментар, виконує додатково функцію обговорення, висловлювання своєї думки, пояснення та переконання. При цьому він використовує певні стратегії, тісно пов'язані зі зразками давньогрецької риторики [2].

Коментар містить аналіз уже певною мірою відомої події, явища, де чітко простежується авторська позиція до предмета обговорення. У коментарі автор виражає ставлення до актуальних подій, висловлює оцінку, робить прогноз подальших подій та ін.

Мета статті полягає у встановленні прагматичної специфіки мовленнєвого жанру «коментар» на матеріалі німецькомовної газетної публіцистики.

Виклад основного матеріалу. Мовленнєвий жанр «коментар» має яскраво виражену прагматичну спрямованість, що й визначає вибір відповідних мовних засобів у кожному конкретному тексті. Особливість тексту коментаря полягає в його здатності встановлювати контакт між людьми та бути повноцінним учасником спілкування автора й аудиторії. Коментар – не лише носій певної інформації, а й учасник діалогу, умова та відображення комунікативної взаємодії автора та читача. Ще однією ознакою, що витікає з комунікативної природи тексту загалом – а значить, і тексту коментаря – є його релятивність, тобто здатність вступати у взаємозв'язок з іншими елементами комунікативного процесу: з автором; з аудиторією; з контекстом; з іншими текстами [3, с. 142].

Автор закладає в текст певний задум, коди реалізує з його допомогою комунікативні завдання. Читач, взаємодіючи з текстом, намагається зрозуміти закладений автором сенс, при цьому вдосконалюючись завдяки активним роздумам. Текст – це співрозмовник, про який хочеться дізнатися якомога більше.

Текст здатен актуалізувати певні сторони самого адресата. Він ніби виконує роль медіатора, допомагаючи самовдосконаленню читача [3, с. 120]. Вивчаючи публіцистику та особливості публіцистичного тексту, Є.С. Щелкунова виокремлює певні риси, які притаманні цим поняттям:

1) публіцистичний текст спрямований на відображення «панорами сучасності» на основі аналізу окремих фактів і явищ, зафіксованих у певний момент свого розвитку;

2) публіцистика є синкретичною формою відображення дійсності;

3) публіцистичний текст є завжди «авторським», незалежно від того, наскільки очевидно суб'єкт висловлювання наявний у тканині тексту;

4) масово-комунікативний акт завершується лише тоді, коли у свідомості реципієнта після прочитання сформується проєкція публіцистичного тексту, свій «текст про текст»;

5) завдяки різноманітності та роз'єднаності аудиторії більшість публіцистичних текстів є багатоплановими, тобто пропонують різну глибину прочитання та різні можливості декодування з боку адресатів;

6) специфіка публіцистичної комунікації полягає у відносній автономності публіцистичних текстів у рамках масово-комунікативного процесу у зв'язку з наявністю часової та просторової дистанції між автором та аудиторією під час сприйняття повідомлення [3, с. 122].

Перераховані особливості цілком характеризують публіцистику загалом і коментар зокрема як явище прагматичне, в якому роль читача також важлива, як і роль автора. Це пояснюється тим, що автор більше зацікавлений у результаті комунікації, результаті взаємодії з читачем. По-перше, для того, щоб автор зміг досягти бажаного прагматичного ефекту від читача, необхідно знати низку вимог, пред'явлених суспільством до мовленнєвої діяльності. По-друге, досягнення результатів під час мовлення можливе за умов дотримання певних вимог:

1) зрозумілості та вимоги інформативної новизни;

2) адекватної передачі власної думки, тобто точного втілення її в слові, без двозначності й без можливих неправдивих висловлювань;

3) мовної правильності мовлення та економії мовних засобів. Мовець користується мовою – знаковою системою, яка належить усьому суспільству та має складний набір норм, які без необхідності порушувати не рекомендують.

Отже, від автора вимагають правильності, економності, адекватності, інформативності, доступності мовлення, оскільки породжене висловлювання надходить до адресата (читача), який, зі свого боку, має його сприйняти, правильно інтерпретувати та відреагувати на нього. Загалом, ефективність впливу

можлива за певної «гомогенності» автора та читача [4, с. 348]. Якщо публіцист хоче вплинути на аудиторію, то в процесі написання коментаря він має оперувати близькими для читача поняттями та наводити приклади з його повсякденного життя.

Суттєвою рисою тексту коментаря є його яскраво виражений прагматичний потенціал. Газетна публіцистика орієнтована лише на сучасне суспільство, виконує щохвилинні завдання, тим самим передбачаючи негайний відклик адресата-сучасника. Саме ця яскраво виражена прагматична спрямованість на сучасного читача визначає специфіку відбору мовних засобів, які максимально посилюють прагматичний потенціал коментаря.

З прагматичної позиції важливим є також те, чи адекватно для досягнення поставленої мети автор повідомлення вибрав мовні засоби та стратегії. До публіцистичних універсалій належать шкала цінностей: оцінність, ідеологема, образ автора та інші [5, с. 51]. Регулятором прагматичного потенціалу сучасного газетного тексту є інтенсивність впливу на адресата та пов'язані з нею експресивні засоби задуманого змісту. Завдяки майстерному використанню автором різноманітних засобів текст справляє сильний вплив на читача [6, с. 55].

Текст коментаря відображає реальні ситуації з життя, описує час та місце комунікації, комунікантів і їхні взаємовідносини, умови спілкування та ін. Це робить публіцистичний текст, з одного боку, об'єктивним, а з іншого, – цікавим у процесі проведення ситуативно-прагматичного аналізу висловлювань. Газетно-публіцистичний текст здатен установлювати зв'язки з іншими текстами, актуалізуючи інформацію та викликаючи асоціації, «пов'язані в аудиторії з іншими текстами, як публіцистичними, так і художніми, науковими, рекламними і т.д.» [3, с. 121].

Прагматичний підхід характеризує відношення між мовними знаками та тими, хто їх використовує. Виокремлюють такі аспекти прагматичної інтерпретації [6, с. 202]: 1) інформаційний фокус, а також відображення ситуації в актуальному для мовця світі; 2) пресупозиція (створення загальної семантичної бази комунікантів); 3) контекст, що дає змогу визначити інтенціональний характер висловлювання або задум, ціль, які утворюють основу інакомовлення, принцип фіктивності, що оформлює поняття; 4) конотація (вираження емотивно-оцінного та стилістично маркованого ставлення суб'єкта мови до дійсності під час позначення у висловлюванні, яке отримує на основі цієї інформації експресивний ефект); 5) емотивність, що відображає почуття мовця та включає вплив на реципієнта.

Коментар виконує, по-перше, *пояснювальну функцію* та дає відповіді на наступні комплекси питань [2]: розуміння причин певних зв'язків і фонових подій: чому щось сталося; пояснення наміру: для чого хтось щось робить; пояснення функціонування: як саме щось сталося. Коментарі-пояснення значною мірою схожі на новини, оскільки їх функція полягає у відображенні фонових подій і певних зв'язків, тобто часто – в наведених фактів. Також їм властива аргументативна функція. Вихідний пункт аргументації – речення (також називають припущення або тезу), зміст якого є спірним. Для того, щоб підтримати аргумент як доказ тези, необхідно зробити наступний крок в аргументації, а саме встановлення правила (також основного положення, базової умови), яке робить аргумент дійсним, завжди має узагальнювальний характер та в разі теоретичних знань базується на загальних знаннях. Будь-яка аргументація може проходити так: теза-гласа не допускає жартівливої критики; аргумент не належить до ядра висловлювання тексту; правило, що порушує / перевищує свободу висловлювання думки; підтримка. По-тре-

те, панівними функціями коментаря вважають *оцінну* (оцінка події, стану тощо, вираження авторського ставлення до цього), *експресивну*, *інформативну* (функція повідомлення) та *впливову* (вплив на читача). Прагматика досліджує мовні факти з позицій їх контекстуальної зумовленості, тобто в напрямку відношення значення й контексту [7, с. 33]. Крім того, простежується взаємозв'язок прагматики та семантики [8, с. 117], оскільки семантика розглядає значення поза контекстом, буквальне значення, а прагматика та сенс висловлювання – в контексті.

Оцінність лежить в основі самого процесу номінації. Г.І. Приходько підкреслює важливість того, що оцінка прихована в самій мові, оскільки властивості одиниць містять потенційні можливості не тільки називати певне явище, а й характеризувати його. А одним із засобів характеристики є оцінка. Отже, процес номінації здійснюється не прямо, а опосередковано, через осмислення номінатором (суб'єктом) навколишньої дійсності, тобто процес номінації має опосередкований, здебільшого латентний характер [9; с. 188]. Функція коментаря – оцінка – виявляється в трьох зразках оцінювальних речень:

«X є добре» в етичній сфері соціального світу;

«X є гарно» в естетичній сфері мистецтва;

«X є корисно» в практичній сфері світу (нештучних) артефактів [10, с. 95].

Оцінність як невід'ємна частина прагматичного впливу реалізується в текстах-коментарях:

«Becks geistige Luftnummer.

Der erste Pulverdampf um Kurt Becks Beitrag ist verzogen.

«Neoliberal» ist in den letzten Jahrzehnten zum populistischen Kampfbegriff und Schimpfwort in der politischen Debatte verkommen. Leider! Es täte sowohl der öffentlichen Diskussion als auch der SPD gut, endlich eine Begriffsklärung vorzunehmen. Denn nur wer die Dinge richtig und sauber benennt, kann sie auch geistig durchdringen. Insofern bringt diese Neoliberalismusdebatte eher das deutsche politische Pisa-Problem auf den Punkt: Es fehlt an Wissen. Die Ignoranz von Kurt Beck, immerhin Vorsitzender einer großen traditionsträchtigen Volkspartei, gegenüber der eigenen deutschen Philosophie- und Wirtschaftsgeschichte, ist bemerkenswert» [Die Welt, 13.06.07].

Автор коментує промову Курта Бека, віце-канцлера соціалістичної партії Німеччини, який у промові недоцільно використав термін «неоліберал». Автор коментаря проводить екскурс в історію виникнення цього поняття й лише потім дає свою оцінку промові К. Бека. Автор навіть називає свій коментар «Репетиторство з питань неолібералізму». *«Der erste Pulverdampf um Kurt Becks Beitrag ist verzogen»* [Die Welt, 13.06.07]. Цим реченням автор починає свій коментар, подаючи читачам інформацію про те, що Курт Бек нещодавно виступив з певною доповіддю. Водночас у цьому реченні автор дає оцінку зазначеної доповіді, кажучи про те, що «Перший дим від пострілу вже розсіявся», тобто доповідь, беззаперечно, була резонансною та викликала неоднозначну реакцію аудиторії. Автор оцінює розуміння поняття «неолібералізм» сучасними політичними силами Німеччини: *«Neoliberal» ist in den letzten Jahrzehnten zum populistischen Kampfbegriff und Schimpfwort in der politischen Debatte verkommen»*.

При цьому роль відіграє актуальність цієї інформації, її корисність для адресата або для певної соціальної групи. Типовими формами вираження оцінності є прислівники: *«Der Staat sollte für diese Wirtschaftsordnung die Rahmenbedingungen vorgeben, nicht aber selbst unternehmerisch tätig werden»*

(самостійно, ініціативно); модальні дієслова: «*Der Staat muss Monopolen vorbeugen und somit für Wettbewerb sorgen; er soll stabile Preise und eine stabile Währung garantieren und für gerecht, verständliche und niedrige Steuern sorgen*»; оцінні прикметники: «*Die intellektuellen Väter eines positiven, sozial ausgerichteten «neuen» Liberalismus, eben des «Neoliberalismus» waren Wilhelm Röpke, Friedrich August Hayek, Karl Popper und Ludwig von Mises*» (позитивний, соціальноспрямований, «новий» лібералізм); вигуки: «*Neoliberal» ist in den letzten Jahrzehnten zum populistischen Kampfbegriff und Schimpfwort in der politischen Debatte gekommen. Leider!*» (На жаль).

Коментар як жанровий різновид газетної публіцистики характеризується оцінністю, емоційністю, образністю й виконує одну зосновних функцій – вплив на аудиторію: «*Ein bedeckter Samstagmorgen in Berlins Mitte. Touristen strömen in die Architekturdenkmäler der Hackeschen Höfe, Geschäfte, Bars und Cafés. Entspannte Einheimische sitzen mit Espresso, Zeitungen und Laptops in den etwas versteckten Seitenstraßen. Dann zieht der Demonstrationzug gegen das Sparpaket der Regierung vorbei. Das Motto: «Die Krise heißt Kapitalismus.» Die Gegenpole der Gesellschaft in Deutschland haben sich auf ein paar Quadratkilometern versammelt. Vom Vorzeigegeschäft einer angesagten Modemarke bis zum Schwarzen Block, aus dem Splitterbomben auf Polizisten fliegen, ist es nur ein dreiminütiger Spaziergang*» [Die Welt, 14.06.10]. Автор коментує демонстрацію проти проведення урядом заходів з економії, які відбулися в Берліні. «*Dann zieht der Demonstrationzug gegen das Sparpaket der Regierung vorbei*».

Цей коментар не має ознак прямого заклик, автор начебто просто описує ранкове місто, його жителів, з одного боку, та демонстрантів – з іншого. Проте не можна робити висновок, що поданий коментар має лише інформативний характер і не містить оцінки подій, що відбуваються. Автор порушив проблему розколу суспільства на багатих та бідних: «*Sie sind einfach nur die «Reichen», die «Besserverdiener». Und ein paar von ihnen spazieren gerade auf der anderen Straßenseite. Ein Riss geht durch die Mitte*».

Максимальний вплив на аудиторію досягається завдяки емоційності викладення фактів: «*Im Plakatwald der Protestierer fallen einige Parolen besonders auf: «Wäre ich nicht arm, wärt ihr nicht reich», hat ein junger Mann geschrieben*». Автор дає оцінку зазначеному факту: «*Seine schwierige wirtschaftliche Lage begründet er mit dem Wohlstand der anderen. Ihr Geld gehört nach seiner Lesart eigentlich ihm und seinen Mitdemonstranten. Für ihn ist es offenbar und undenkbar, dass sich jemand in Deutschland seinen Wohlstand wirklich verdient hat*».

Коментар містить цілу низку яскравих образів. Наприклад, демонстрація символізує розкол суспільства: «*Sie sind einfach nur die «Reichen», die «Besserverdiener». Und ein paar von ihnen spazieren gerade auf der anderen Straßenseite. Ein Riss geht durch die Mitte*». Автор змальовує демонстрацію як трихвилинну прогулянку від модного бутіка до «чорного кварталу»: «*Vom*

Vorzeigegeschäft einer angesagten Modemarke bis zum Schwarzen Block, aus dem Splitterbomben auf Polizisten fliegen, ist es nur ein dreiminütiger Spaziergang».

Висновки. У результаті дослідження встановлено, що коментар як жанровий різновид газетної публіцистики має деякі спільні функції з іншими жанровими різновидами, а також деякі специфічні. Спільними для коментаря та інших жанрів газетної публіцистики є повідомлення (інформування), вплив, експресивність, оцінність. Коментар виконує додаткові функції – обговорення, висловлювання своєї думки, пояснення та переконання (аргументація).

Література:

1. Баранов А.Н. Речевое воздействие и аргументация / А.Н. Баранов, П.Б. Паршин // Рекламный текст: семиотика и лингвистика. – М. : «Издательский дом Гребенникова», 2000. – С. 109–163.
2. Marcin Michoń Zur Struktur und Leistung des Kommentars in der. – [Electronic resource]. – Режим доступа: <http://www.foliagermanica.uni.lodz.pl/pdf/2.pdf>.
3. Щелкунова Е.С. Публицистический текст в системе массовой коммуникации. Специфика и функционирование / Е.С. Щелкунова. – Воронеж : Изд-во «Родная речь», 2004. – 193 с.
4. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации / Т.Г. Почепцов. – М., 2001. – 656 с.
5. Клушина Н.И. В какие игры мы играем / Н.И. Клушина // Русская речь. 2003. – № 1. – С. 51–53.
6. Дубровська І.Б. Біблейно-християнська метафора в німецькій мові: номінативний аспект : дис. ... канд. філол. Наук : 10.02.04 / І.Б. Дубровська ; КНЛУ. – К., 2001. – 250 с.
7. Firths J.R. The Use and Distribution of Certain English Sounds / J.R. Firths // Papers in Linguistics 1934–1951. – London : Oxford Univ. Press, 1957. – P. 34–46.
8. Дементьев В.В. Изучение речевых жанров. Обзор работ в современной русистике / В.В. Дементьев // Вопросы языкознания. – 1997. – № 1. – С. 109–121.
9. Приходько Г.П. Способы выражения оценок в современной английской мові / Г.П. Приходько. – Запоріжжя : ЗД, 2001. – 362 с.
10. Nowak W. / SCHALKOWSKI, Edmund (1998), Kommentar und Glosse, Konstanz : UVK Medien, 1998. – 363 s.

Максимчук Е. Л. Прагматическая специфика речевого жанра «комментарий» в современной немецкоязычной газетной публицистике

Аннотация. В статье установлена прагматическая специфика речевого жанра «комментарий» на материале современной немецкоязычной газетной публицистики.

Ключевые слова: комментарий, прагматика, газетная публицистика, текст.

Maksymchuk O. Pragmatic specificity of a speech genre «commentary» on the material of modern German-language newspaper social and political journalism

Summary. The article deals with a pragmatic specificity of a speech genre commentary on the material of modern German-language newspaper social and political journalism.

Key words: commentary, pragmatics, newspaper social and political journalism, text.